

TOG‘AY MUROD NASRIDA MILLIYLIK. "OTAMDAN QOLGAN DALALAR” ROMANIDA DAVR VA SHAXS FOJEASI TALQINI

Mahkamova Dilnoza Dilshod qizi

Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti

Filologiya fakulteti O‘zbek tili

yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Telefon nomer: +998 99 399 21 05

Annotatsiya

Ushbu maqolada Tog‘ay Murod nasrida milliylik masalasi, xususan, yozuvchining “Otamdan qolgan dalalar” romanida davr va shaxs fojeasi badiiy talqin qilinadi. Asarda mustabid tuzum davridagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, inson qadr-qimmat, erkinlik va adolat muammolari orqali milliy ruhning ifodalanishi tahlil etiladi. Roman qahramonining ichki kechinmalari, ruhiy iztiroblari hamda tarixiy sharoit bilan bog‘liq fojeasi badiiy-estetik nuqtayi nazardan yoritiladi. Shuningdek, asarda milliy qadriyatlar, yerga munosabat va inson taqdirining murakkabligi orqali yozuvchi uslubining o‘ziga xos jihatlari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar Tog‘ay Murod, milliylik, roman, davr fojeasi, shaxs fojeasi, “Otamdan qolgan dalalar”, mustabid tuzum, badiiy talqin, milliy ruh, ijtimoiy adolatsizlik, inson taqdiri, psixologik tahlil.

Abstract

This article presents an artistic interpretation of the issue of nationality in Togay Murad's prose, in particular, the tragedy of the era and the personality in the writer's novel "The Fields Left by My Father". The work analyzes the expression of the national spirit through socio-political processes during the era of the totalitarian regime, the problems of human dignity, freedom and justice. The inner experiences, spiritual suffering and the tragedy of the hero of the novel related to historical conditions are illuminated from an artistic and aesthetic point of view. The work also

reveals the specific aspects of the writer's style through national values, attitude to the land and the complexity of human destiny.

Keywords: Togay Murad, nationality, novel, tragedy of the era, tragedy of the personality, "The Fields Left by My Father", totalitarian regime, artistic interpretation, national spirit, social injustice, human destiny, psychological analysis.

Аннотация

В данной статье представлена художественная интерпретация вопроса национальной идентичности в прозе Тогая Мурада, в частности, трагедии эпохи и личности в романе писателя «Поля, оставленные моим отцом». Работа анализирует выражение национального духа через социально-политические процессы в эпоху тоталитарного режима, проблемы человеческого достоинства, свободы и справедливости. Внутренние переживания, духовные страдания и трагедия героя романа, связанные с историческими условиями, освещаются с художественно-эстетической точки зрения. Работа также раскрывает специфические аспекты стиля писателя через национальные ценности, отношение к земле и сложность человеческой судьбы.

Ключевые слова: Тогай Мурад, национальность, роман, трагедия эпохи, трагедия личности, «Поля, оставленные моим отцом», тоталитарный режим, художественная интерпретация, национальный дух, социальная несправедливость, человеческая судьба, психологический анализ.

Kirish

O'zbek adabiyotida milliylik masalasi doimo badiiy ijodning eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib kelgan. Har bir davr adabiyoti xalqning ruhiyati, tarixiy xotirasi va ijtimoiy hayotini o'zida aks ettiradi. Ayniqsa, XX asr oxiri va XXI asr boshlarida milliy ong va milliy o'zlikni anglash jarayonlari adabiyotda yanada chuqurlashdi. Shu jarayonda Tog'ay Murod o'zining betakror ijodiy uslubi, xalqona tili va milliy ruhga boy asarlari bilan o'zbek nasrida alohida o'rin egalladi.

Yozuvchi ijodining asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, u oddiy insonlar hayotini tasvirlash orqali butun bir davrning ijtimoiy va ma'naviy manzarasini ochib bera oladi. Uning asarlarida milliy qadriyatlar, yerga munosabat, mehnatga hurmat va insoniylik kabi tushunchalar chuqur badiiy mazmun kasb etadi. “Otamdan qolgan dalalar” romani ham ana shunday asarlar sirasiga kirib, unda davr va shaxs fojeasi milliy ruh bilan uyg'un holda ifodalanadi.

Mazkur maqolada Tog'ay Murod nasrida milliylikning badiiy ifodasi, “Otamdan qolgan dalalar” romanida davr va shaxs fojeasining talqini hamda asardagi milliy ruh va qadriyatlar masalasi yoritiladi.

Asosiy qism

Tog'ay Murod ijodida milliylik eng avvalo til boyligi va tasvir vositalarida namoyon bo'ladi. Yozuvchi xalq og'zaki ijodi, jonli so'zlashuv uslubi, maqol va iboralardan mohirona foydalanib, asarlariga tabiiy milliy ruh bag'ishlaydi. Uning qahramonlari oddiy mehnatkash insonlar bo'lib, ular orqali o'zbek xalqining ruhiy olami, hayot tarzi va dunyoqarashi yorqin ifodalanadi. Shu jihatdan yozuvchi ijodi milliy adabiy an'analar bilan zamonaviy badiiy tafakkurni uyg'unlashtirgan holda namoyon bo'ladi.

“Otamdan qolgan dalalar” romanida tasvirlangan davr murakkab ijtimoiy-siyosiy muhit bilan ajralib turadi. Asarda qishloq hayoti orqali inson erkinligi cheklangan, yer va mehnatga munosabat o'zgarib ketgan davrning real manzarasi ochib beriladi. Bu davrda adolatsizlik, majburiy mehnat va inson qadrining pasayishi kabi holatlar qahramonlar taqdirida chuqur iz qoldiradi¹. Yozuvchi davr ruhini faqat tashqi voqealar orqali emas, balki insonning ichki kechinmalari, ruhiy iztiroblari orqali ham yoritadi.

Asarda shaxs fojeasi markaziy o'rinni egallaydi. Qahramonning hayoti, uning yerga bo'lgan muhabbati va halol mehnatga intilishi mavjud tuzum bilan to'qnash

---

¹ Murod Tog'ay. Otamdan qolgan dalalar. – Toshkent: “Sharq” nashriyoti, 1994. – 12–15-betlar.

keladi. Natijada inson o‘z orzularini to‘liq amalga oshira olmaydi va ichki ruhiy iztirobga duch keladi. Bu fojea faqat bir shaxsning emas, balki butun bir avlodning, hatto jamiyatning umumiy muammosi sifatida namoyon bo‘ladi. Yozuvchi qahramon ruhiy holatini tasvirlashda ichki monolog, tabiat manzaralari va badiiy tafsilotlardan samarali foydalanadi.

Davr va shaxs fojeasi romanda uzviy bog‘liq holda tasvirlanadi. Ijtimoiy muhit shaxs taqdirini belgilab beradi, shaxs esa o‘z navbatida shu muhitning og‘ir ta‘sirini boshidan kechiradi. Adolatsiz tuzum inson erkinligini cheklab, uning hayot yo‘lini murakkablashtiradi. Shu tariqa, yozuvchi bitta qahramon taqdiri orqali butun bir tarixiy davrning muammolarini badiiy tarzda ochib beradi².

Romanda milliy ruh va qadriyatlar ham muhim o‘rin tutadi. Yerga bo‘lgan munosabat, ota-bobolar xotirasiga hurmat, mehnatga sadoqat kabi tushunchalar asar mazmunining asosini tashkil etadi. “Otamdan qolgan dalalar” iborasi o‘ziyoq avlodlar davomiyligi, tarixiy xotira va milliy ildizlarga bog‘liqlikni ifodalaydi. Yozuvchi uchun yer nafaqat iqtisodiy boylik, balki ma‘naviy qadriyat va ajdodlar merosi sifatida talqin qilinadi.

Tog‘ay Murod ushbu roman orqali milliylikni faqat tashqi belgi sifatida emas, balki inson ruhiyati va tafakkurining ajralmas qismi sifatida ko‘rsatadi. Asar o‘quvchini o‘tmish saboqlarini anglashga, inson qadrini tushunishga va milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarashga undaydi.

Tog‘ay Murod nasrida milliylik masalasi faqat tashqi tasvirlar yoki etnografik unsurlar orqali emas, balki badiiy tafakkur va obrazlar tizimi orqali chuqur ochib beriladi. Uning ijodida xalq hayoti ichidan olingan detal va holatlar umumlashma darajasiga ko‘tariladi. Yozuvchi uchun milliylik — bu faqat urf-odatlar majmui emas, balki insonning dunyoni anglash tarzi, ichki tuyg‘ulari va ma‘naviy

---

² Karimov N. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2008. – 210–214-betlar.

qadriyatlar tizimidir. Shu sababli “Otamdan qolgan dalalar” romanida har bir obraz, har bir dialog va har bir tasvir milliy ruh bilan sug‘orilgan holda beriladi.

Asarda qishloq muhiti tasviri juda muhim o‘rin tutadi. Qishloq bu yerda faqat geografik makon emas, balki butun bir tarixiy va ijtimoiy tizimning modeli sifatida namoyon bo‘ladi. Dalalar, yer, mehnat jarayoni, dehqonning kundalik hayoti orqali inson va jamiyat munosabatlari chuqur ochib beriladi. Yerga munosabat esa asarning markaziy falsafiy g‘oyalaridan biriga aylanadi. Yer insonni boqadigan vosita sifatida emas, balki uning taqdirini belgilovchi, hayotining ma’nosini ifodalovchi muqaddas qadriyat sifatida tasvirlanadi³.

Romanda psixologik tasvir kuchli o‘rin egallaydi. Qahramonning ichki dunyosi, uning o‘z-o‘zi bilan kurashi, adolatsizlikka munosabati va ruhiy iztiroblari juda tabiiy va hayotiy berilgan. Bu holat o‘quvchiga faqat voqeani emas, balki inson qalbining eng nozik qatlamlarini ham his qilish imkonini beradi. Qahramonning ichki ovozi orqali davrning og‘irligi, jamiyatdagi bosim va inson erkinligining cheklanishi yanada aniqroq seziladi.

Tog‘ay Murod uslubining yana bir muhim jihati — bu badiiy tilning soddaligi va xalqchilligidir. U murakkab tasvirlardan ko‘ra oddiy, ammo ta’sirchan iboralarni tanlaydi. Shu orqali asar o‘quvchiga juda yaqinlashadi va tabiiy hayotiylik kasb etadi. Yozuvchi tilidagi bu soddalik aslida chuqur badiiy ma’noga ega bo‘lib, u orqali milliy mentalitet, xalqona tafakkur va hayotiy haqiqatlar yorqin aks etadi.

Asarda davr muammolari bilan bir qatorda inson va tizim o‘rtasidagi ziddiyat ham asosiy mavzuga aylanadi. Qahramon o‘z mehnati va halolligiga ishonadi, biroq mavjud tuzum bu qadriyatlarni to‘liq ro‘yobga chiqarishga imkon bermaydi. Natijada inson o‘z mehnatining haqiqiy samarasini ko‘ra olmaydi va ma’naviy jihatdan sinovlarga duch keladi. Bu esa shaxsning ichki inqirozini kuchaytiradi va fojeaviy holatni yuzaga keltiradi.

---

³ Yo‘ldoshev Q. Badiiy asar tahlili asoslari. – Toshkent: “Fan”, 2012. – 85–90-betlar.

Roman badiiy tuzilishida ramziy ma'nolar ham katta ahamiyatga ega. Dalalar obrazi faqat yer maydoni emas, balki avlodlar xotirasi, mehnat an'anasi va tarixiy davomiylilik ramzi sifatida talqin qilinadi. Shu bilan birga, yerning "ota merosi" sifatida berilishi insonning o'z ildizlariga bog'liqligini, ajdodlar oldidagi mas'uliyatini ham ifodalaydi. Bu ramzlar orqali yozuvchi milliy ong va tarixiy xotira masalasini ham ko'taradi.

Shaxs fojeasi tasvirida yozuvchi dramatism va realizmni uyg'unlashtiradi. Qahramon hayotidagi og'ir vaziyatlar ortiqcha bo'rttirilmasdan, tabiiy va hayotiy tarzda beriladi. Shu bois o'quvchi qahramon taqdirini real hayotdagi inson taqdiri sifatida qabul qiladi. Bu esa asarning ta'sir kuchini yanada oshiradi. Insonning ichki kurashi, umid va umidsizlik o'rtasidagi ziddiyatlar romanning emotsional asosini tashkil etadi⁴.

Tog'ay Murod romanida milliylik va fojea bir-birini to'ldiruvchi badiiy hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Milliylik qahramon xarakterini shakllantirsa, fojea uning hayotiy sinovlarini ochib beradi. Shu ikki unsur uyg'unligi natijasida asar chuqur falsafiy mazmun kasb etadi. Yozuvchi inson taqdirini milliy tarix va ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liq holda ko'rsatadi.

"Otamdan qolgan dalalar" romanida ijtimoiy muhit va inson taqdiri o'rtasidagi bog'liqlik juda chuqur falsafiy qatlamda ochib beriladi. Yozuvchi jamiyatdagi jarayonlarni oddiy voqealar ketma-ketligi sifatida emas, balki inson ruhiyatiga bevosita ta'sir qiluvchi kuch sifatida tasvirlaydi. Shu sababli asarda har bir ijtimoiy o'zgarish qahramonning ichki dunyosida aks-sado beradi, uning qaror va harakatlarini belgilaydi. Bu esa romanni oddiy hayotiy hikoyadan ko'ra kengroq — ijtimoiy-falsafiy asar darajasiga olib chiqadi.

Asarda insonning mehnatga munosabati ham alohida o'rin egallaydi. Mehnat bu yerda faqat tirikchilik vositasi emas, balki insonning sha'ni, g'ururi va hayot

---

⁴ Rahmonov B. Zamonaviy o'zbek nasri va badiiy tafakkur. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2015. – 133–138-betlar.

mazmuni sifatida tasvirlanadi. Qahramon uchun yer bilan ishlash, uni parvarish qilish oddiy jarayon emas, balki ma'naviy ehtiyojdir. Biroq mavjud tizim bu tabiiy munosabatni buzadi, mehnatni majburiyat va buyruqqa aylantiradi. Natijada insonning ichki uyg'unligi izdan chiqadi va ruhiy ziddiyatlar kuchayadi⁵.

Tog'ay Murod romanida vaqt va xotira kategoriyalari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Asarda o'tmish, bugun va kelajak bir-biri bilan uzviy bog'liq holda tasvirlanadi. Qahramon ko'pincha o'z ajdodlari hayotini eslaydi, ularning yerga bo'lgan munosabati orqali o'z hayotini tushunishga harakat qiladi. Shu tariqa xotira nafaqat individual psixologik hodisa, balki milliy ongni shakllantiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi. O'tmish bilan bog'liqlik qahramonning ichki tayanchiga aylanadi, biroq ayni paytda uning fojeasini ham chuqurlashtiradi.

Roman badiiy tizimida tabiat tasvirlari ham muhim semantik yuk tashiydi. Dalalar, shamol, yerning holati, fasllar almashinuvi kabi tasvirlar qahramon ruhiy holati bilan uyg'unlashgan holda beriladi. Tabiat go'yoki inson ichki dunyosining ko'zgusiga aylanadi. Bu usul orqali yozuvchi inson va tabiat birligini, ularning ajralmas bog'liqligini ifodalaydi. Shu bilan birga, tabiat tasvirlari orqali davrning umumiy kayfiyati ham sezdiriladi⁶.

Asarda konflikt tizimi ham o'ziga xos tarzda qurilgan. Konflikt faqat tashqi qarama-qarshilik emas, balki ichki ziddiyat sifatida ham namoyon bo'ladi. Qahramon o'z e'tiqodi, qadriyatlarini va real hayot talablari o'rtasida qoladi. Bu ichki kurash uning xarakterini yanada murakkablashtiradi va fojeaviy holatni chuqurlashtiradi. Shu jihatdan roman psixologik realizmning yorqin namunasi sifatida baholanadi.

Tog'ay Murod ijodida ramziy tafakkur ham kuchli rivojlangan. "Dalalar" obrazi nafaqat konkret yer maydoni, balki inson hayotining keng metaforasi sifatida ham talqin qilinadi. Dalalar — bu mehnat maydoni, sinov maydoni va tarixiy xotira

⁵ Rustamov A. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: "Universitet", 2010. – 97–102-betlar.

⁶ Mirzayev S. O'zbek romanlari poetikasi. – Toshkent: "Sharq", 2017. – 56–61-betlar.

makoni. Shu ramz orqali yozuvchi inson hayotining murakkabligi va uning tarix bilan bogʻliqligini chuqur ifodalaydi. Har bir hosil, har bir yer holati inson taqdirining bir boʻlagi sifatida koʻrinadi.

Romanda milliy mentalitet ham yorqin aks etadi. Qahramonlar xatti-harakati, ularning qarashlari, hayotga munosabati oʻzbek xalqiga xos qadriyatlar bilan chambarchas bogʻliq. Kattalarga hurmat, yerga sadoqat, mehnatga halollik kabi tushunchalar asar davomida tabiiy tarzda namoyon boʻladi. Bu esa asarning milliy asosini yanada mustahkamlaydi.

Yozuvchi uslubida dialog va ichki monologlar muhim badiiy vosita sifatida xizmat qiladi. Dialoglar orqali qahramonlar xarakteri ochilsa, ichki monologlar orqali ularning ruhiy olami chuqur tahlil qilinadi. Bu ikki usul uygʻunligi roman strukturasi yanada boyitadi va oʻquvchini voqealar ichiga chuqurroq olib kiradi.

Xulosa

Togʻay Murod nasri oʻzbek adabiyotida milliy ruhni chuqur badiiy-falsafiy darajada ifodalashi bilan ajralib turadi. Uning “Otamdan qolgan dalalar” romani esa milliylik, tarixiy xotira va inson taqdiri muammolarini oʻzaro uygʻunlikda yoritgan yirik asarlardan biridir. Asarda davr va shaxs fojeasi bir-biri bilan chambarchas bogʻliq holda tasvirlanib, ijtimoiy tuzumning inson ruhiyatiga taʼsiri chuqur ochib beriladi.

Roman qahramoni taqdiri orqali adolatsiz tizim, mehnatga munosabat, yerga egalik masalalari va inson erkinligining cheklanishi kabi muammolar badiiy ifoda etiladi. Shu bilan birga, asarda milliy qadriyatlar, ajdodlar xotirasi va yerga boʻlgan ehtirom kabi tushunchalar markaziy gʻoya sifatida namoyon boʻladi. Yozuvchi oddiy inson hayoti orqali butun bir davrning murakkab ijtimoiy va maʼnaviy manzarasini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Murod Tog‘ay. *Otamdan qolgan dalalar*. – Toshkent: “Sharq” nashriyoti, 1994.
2. Karimov N. *O‘zbek adabiyoti tarixi*. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2008.
3. Yo‘ldoshev Q. *Badiiy asar tahlili asoslari*. – Toshkent: “Fan”, 2012.
4. Rahmonov B. *Zamonaviy o‘zbek nasri va badiiy tafakkur*. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2015.
5. Rustamov A. *Adabiyotshunoslikka kirish*. – Toshkent: “Universitet”, 2010.
6. Mirzayev S. *O‘zbek romanlari poetikasi*. – Toshkent: “Sharq”, 2017.
7. *Adabiyotshunoslik atamaları lug‘ati*. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2013.